

Турсынбекова С.П.¹, Сыздықов А.Ж.¹, Каражанов М.Д.¹

¹Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық
Қазақстан, Астана
(*e-mail: karazanov_1982@mail.ru*)

МИГРАНТТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ЕҢБЕК ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

Аннотация. Бұл мақалада мигранттардың әлеуметтік және еңбек құқықтарын қорғау саласындағы шетелдік тәжірибесі талданады. Қазақстан мигранттардың келетін, транзиті мен баратын елі ғана емес, шетелдік жұмыс күшінің белсенді ағыны байқалатын ел. Дамыған елдерде заңды еңбек көші-қонын ұйымдастыру және еңбек көші-қонының тиімділігін арттыру үшін халықаралық және ұлттық көші-қонды реттеудің табысты жұмыс істейтін жүйесі құрылды. Бұл жүйеге халықаралық-құқықтық деңгей (халықаралық конвенциялар және көп және екіжақты мемлекетаралық келісімдер); еңбек, көші-қон және сабақтас салалардағы ұлттық заңнама; институционалдық база (мемлекеттік қызметтер, халықаралық ұйымдар, азаматтық қоғам институттары) кіреді. Авторлар көшіп-қонушылардың әлеуметтік және еңбек құқықтарын қамтамасыз ету, бейімдеу және интеграциялау саласындағы ең озық тәжірибелерді зерттеді.

Түйін сөздер: көші-қонды құқықтық реттеу, мигранттардың құқықтары, мигранттардың құқықтарын қорғау, әлеуметтік және еңбек құқықтары, шетелдік тәжірибе.

Турсынбекова С.П.¹, Сыздықов А.Ж.¹, Каражанов М.Д.¹

¹Национальный центр по правам человека
Казахстан, Астана
(*e-mail: karazanov_1982@mail.ru*)

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ СОЦИАЛЬНЫХ И ТРУДОВЫХ ПРАВ МИГРАНТОВ

Аннотация. В настоящей статье проанализирован зарубежный опыт в сфере защиты социальных и трудовых прав мигрантов. Казахстан является не только страной происхождения, транзита и назначения мигрантов, а также страной, в которую идет активный приток иностранной рабочей силы. Для организации законной трудовой миграции и повышения эффективности трудовой миграции в развитых странах создана успешно функционирующая система международного и национального регулирования миграции. Эта система включает международно-правовой уровень (международные конвенции и много- и двусторонние межгосударственные соглашения); национальное законодательство в области труда, миграции и смежных областях; институциональную базу (государственные службы, международные организации, институты гражданского общества). Авторы изучили наиболее успешные практики в области адаптации и интеграции, обеспечения социальных и трудовых прав мигрантов.

Ключевые слова: правовое регулирование миграции, права мигрантов, защита прав мигрантов, социальные и трудовые права, зарубежный опыт.

Tursynbekova S.P.¹, Syzdykov A.Zh.¹, Karazhanov M.D.¹

¹National Center for Human Rights
Kazakhstan, Astana
(*e-mail: karazanov_1982@mail.ru*)

FOREIGN EXPERIENCE IN THE FIELD OF PROTECTION OF SOCIAL AND LABOR RIGHTS OF MIGRANTS

Annotation. This article analyzes foreign experience in the field of protecting social and labor rights of migrants. Kazakhstan is not only a country of origin, transit and destination of migrants, but also a country

with an active influx of foreign labor. In order to organize legal labor migration and improve the efficiency of labor migration in developed countries, a successfully functioning system of international and national migration regulation has been created. This system includes the international legal level (international conventions and multi- and bilateral interstate agreements); national legislation in the field of labor, migration and related areas; institutional framework (government services, international organizations, civil society institutions). The authors studied the most successful practices in the field of adaptation and integration, ensuring social and labor rights of migrants.

Keywords: legal regulation of migration, migrants' rights, protection of migrants' rights, social and labor rights, foreign experience.

Кіріспе. Әлемдік тәжірибеде көші-қон саясаты кешенді және мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатының бөлігі ретінде әрекет етеді. Қазақстан Республикасында көші-қон мәселелері оның маңызды стратегиялық бағыттарының бірі болып табылады және мыналарға бағытталған:

- сыртқы көші-қон саласында – этникалық репатриацияны ынталандыру (қандастар) және білікті еңбек мигранттарын тарту;

- ішкі көші-қон саласында - экономиканың қажеттілігіне сәйкес және олардағы демографиялық жағдайды ескере отырып, Қазақстанның солтүстік және шығыс аймақтарындағы халықты қоныстандыру мәселелерін шешу. Заңды немесе ресми еңбек көші-қонының дамуында «қабылдау» және «жіберуші» елдердің мемлекетаралық және ведомствоаралық ынтымақтастығы, кету алдындағы дайындықтың қарқындылығы (кәсіби, тілдік дайындық, құқықтық және мәдени бағдар); рұқсат беру рәсімдерін оңайлату; еңбекші-мигранттардың құқықтарын қорғау, елдегі мигранттарды бейімдеу және интеграциялау жетістіктері маңызды рөл атқарады.

Әлемде көшіп-қонушылардың әлеуметтік және еңбек құқықтарын

қамтамасыз ету, бейімдеу және интеграциялау саласындағы мол озық тәжірибе жинақталған [1].

Зерттеу әдістемесі. Зерттеу барысында жалпы-ғылыми және арнайы әдістер қолданылды. Салыстырмалы-құқықтық әдіс мигранттардың әлеуметтік және еңбек құқықтарын қорғаудың шетел тәжірибесін отандық тәжірибемен салыстыруда қолданылды. Жүйелі-құқықтық әдіс жүйелі түрде мигранттардың құқықтарын қорғаудың амал-тәсілдерін қарастырады. Талдау әдісі – шетелдік тәжірибелер ішінен озық болып келетіндерін анықтауға көмектесті.

Талқылау.

Мигранттардың туған елінде жұмысқа орналасуға және жетістіктерге жетуге, олардың құқықтарын қамтамасыз етуге, диаспоралардың әлеуетін және олардың отанымен байланысын құруға және нығайтуға көмектесудегі ең табысты тәжірибелердің бірі Филиппин елі болып саналады. Жыл сайын 8 миллионға жуық еңбекші-мигрант шетелге жұмыс істеуге аттанатын Филиппинде жұмыспен қамтудың және мигранттардың құқықтарын қамтамасыз етудің бүкіл жүйесіне Еңбек департаменті мен жеке жұмыспен қамту агенттіктерінен бастап мигранттардың сұрақтары бойынша атташелерге дейін ондаған

мемлекеттік және коммерциялық ұйымдар кіреді. Сингапур мен Филиппиндегі еңбек көші-қонын реттеудің әзірленген институционалдық негізі - Қазақстандағы институционалдық реформалардың оң үлгісі болып табылады.

Көптеген елдерде көші-қонның заңды жолдарын ұйымдастыру үшін еңбекші-мигрантқа кіруге рұқсат беру оның жұмысқа орналасуы туралы жұмыс берушімен жасалған келісім-шарт негізінде жасалады. Бұл ретте халықаралық үлгідегі немесе тиісті түрде расталған білім туралы диплом (куәлік) болуы қажет. Австралияда, Канадада және АҚШ-та уақытша болатын және тұрақты иммигранттардың санын реттеу үшін квоталар енгізілді.

2000-жж. Германия мен Норвегияда уақытша білікті жұмысшыларға квоталар енгізілді [2].

Көптеген елдердің заңдары шетелдік жұмыскерлердің өз аумағында болуының максималды мерзімін белгілейді. Келісім-шарт аяқталғаннан кейін сіз елден кетуіңіз керек немесе болу мерзімін ұзартуға рұқсат алуыңыз керек. Шетелдік жұмыскерлердің еңбек қызметі үшін осындай квота жүйесі мен уақыт шектеулері Қазақстан заңнамасында да бар.

ЕО-ның кейбір мүше-мемлекеттері соңғы уақытта көші-қонды басқару саласындағы жан-жақты ынтымақтастық мақсатында таңдалған үшінші елдермен екіжақты келісімдер жасай бастады. Бұл келісімдер ішінара Еуропалық Комиссия ұсынған «ұтқырлық серіктестіктері» бағытында қозғалады. Келісімдерді келесідей

тұжырымдауға болады: еңбек көші-қонын жеңілдетуге айырбас ретінде тұрақты емес көші-қонды болдырмау бойынша және көші-қон процесіне қатысатын барлық тараптар үшін көші-қон - даму байланысының пайдасын барынша арттыруға бағытталған шаралармен ынтымақтастық.

Италияның иммиграциялық заңы, 2002 жылғы 30 шілдедегі № 189 Заңы (L189/2002) «Еуропалық Одақтың мүшелері болып табылмайтын елдерге қатысты гуманитарлық емес араласуларға қатысты екіжақты келісімдер мен көмек көрсету бағдарламаларын әзірлеу және мүмкін қарау кезінде Үкімет осы елдердің тұрақты емес көші-қон ағынының алдын алудағы және осы елдерде әрекет ететін қылмыстық ұйымдармен күресудегі, заңсыз иммиграция, адам саудасы, жезөкшелікті пайдалану және есірткі мен қаруды заңсыз тасымалдау салаларында, сондай-ақ сот және қылмыстық ынтымақтастық саласында және кеме қатынасының қауіпсіздігі бойынша халықаралық ережелерді қолдануда ынтымақтастығын ескереді». Әрі қарай, егер бұл елдердің үкіметтері қажетті алдын алу шараларын қабылдаса және елден шығарылған азаматтардың Италияға ретсіз қайта кіруін тежеу үшін қырағылық танытпаса, ынтымақтастық пен көмек көрсету бағдарламалары қайта қаралуы мүмкін. Сонымен қатар, еңбек көші-қонына жыл сайынғы квотаны белгілеу кезінде Италия көші-қон ағындарын реттеу туралы келісімге қол қойған үшінші елдердің азаматтары үшін тұрақты түрде квота

орындарын бөледі, ал реттелмеген көші-қонмен күресте ынтымақтастық жоқ елдердің азаматтарына қатысты шектеулер қолданылады.

Португалия көші-қон саласындағы ынтымақтастық туралы бірнеше екіжақты келісімдерге қол қойды. Келісімдер үшінші ел азаматтарының жұмыс істеу мақсатында уақытша болуын жеңілдететін ережелер мен принциптерді белгілейді. Келісімдер шетелдік жұмысшыларға Португалия азаматтары сияқты әлеуметтік қорғау мен еңбек жағдайларына кепілдік береді. Сонымен қатар, бұл екі жақты келісімдер көші-қон ағындарын басқаруды жақсартуға, шекараны ретсіз кесіп өтуге және жұмысшыларды рұқсатсыз тартуға қарсы іс-қимылды қолдауға, шыққан және баратын елдер арасындағы ынтымақтастықты одан әрі нығайтуға, жұмысқа орналасу үшін жағдай жасау және мигранттардың құқықтары мен әл-ауқатын қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған. Сонымен қатар, Португалия азаматтардың қозғалысын жеңілдету үшін Португал тілінде сөйлейтін елдер достастығымен (CLPC) көпжақты келісімге қол қойды. Кәсіби мамандардың белгілі бір санаттары (мысалы, ғалымдар, зерттеушілер, спортшылар, журналистер/репортерлер, мәдениет агенттері және өнер қайраткерлері) көп мәртелік визалық режимді пайдаланады.

Австрияда және көптеген басқа елдерде әлеуметтік қамсыздандыруға қатысты халықаралық келісімдер бар. Бұл келісімдердің көпшілігі екі елдегі әлеуметтік қамсыздандыру кезеңдерін қосуға және егер адам

басқа мемлекетте тұратын болса, бір мемлекетте жинақталған әлеуметтік сақтандыру сомасын төлеуге мүмкіндік береді. Осындай екіжақты келісімдер Австрия мен келесі елдер арасында бар: Австралия, Босния, Чили, Исландия, Израиль, Хорватия, Лихтенштейн, Македония, Нидерланды, Норвегия, Филиппин, Швейцария, Сербия, Тунис, Түркия және Америка Құрама Штаттары. Негізінде, бұл елдерден келген мигранттар туған еліне оралған кезде әлеуметтік қамсыздандыру мен зейнетақы құқығына қол жеткізе алады. Шетелдік өзінің тұрғылықты жерін ЕО-ның басқа мемлекетіне ауыстырса, ол соған қарамастан төлемдерді ала алады, өйткені осыған қатысты 1408/71/ЕС және 574/72/ЕС ережелері қолданылады. Олардың ауқымы 859/2003/ЕС ережесімен үшінші елдің азаматтарын қамту үшін кеңейтілді.

Шетелдік жұмыс күшін қабылдаудың орындылығын АҚШ Еңбек министрлігі қарастырады, ол еңбек нарығындағы жағдайға байланысты шешім қабылдайды. Сонымен бірге, көшіп-қонушыны уақытша жұмысқа қабылдау мәселесі бойынша түпкілікті шешім көбіне Иммиграция және натурализация қызметіне байланысты. Жұмыс берушінің өтінімі мақұлданғаннан кейін құжаттар уақытша жұмысшыларға виза беретін Мемлекеттік департаментке жіберіледі [3].

Еңбек мигранттарының құқықтарын қорғауда ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының маңызы зор. Филиппин мен Португалия ақпаратты таратуда, құқықтық насихат пен хабардарлықты арттыру

үшін бұқаралық ақпарат құралдары мен интернет-ресурстарды тартуда, сенім телефондарын пайдалануда және кеңес беру қызметтерін көрсетуде үлкен тәжірибе жинақтады.

Германия мигранттарды бейімдеу және интеграциялау бойынша әзірленген бағдарламаларымен ғана емес, сонымен қатар бағдарламаларды жүзеге асыруда ел жинақтаған тәжірибені берудегі табысты халықаралық ынтымақтастықпен де танымал [2].

Көші-қон мәселелерін шешудегі перспективтік тәжірибенің мысалы ретінде, 2011 жылы Қазақстанның Біріккен Ұлттар Ұйымының Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы Комиссар Басқармасының (БҰҰ БЖКБ) және ХҚҚҰ-мен бірлесіп бастамашылық еткен «Алматы процесі» аясындағы ынтымақтастықты айтуға болады. Бұл босқындарды және Орталық Азия аймағынан келетін және оның ішінен халықаралық көші-қонды қорғау бойынша аймақтық консультативтік процесс және оған 7 қатысушы мемлекет: Қазақстан, Әзірбайжан, Ауғанстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан, Түркия кіреді. Иран мен Пәкістан бақылаушы мәртебесіне ие.

«Алматы процесі» халықаралық көші-қон және босқындарды қорғау мәселелері бойынша диалог пен ынтымақтастық алаңы болып табылады, Орталық Азиядағы көші-қон және босқындарды қорғау саласындағы озық тәжірибе алмасуға және саясатты үйлестіруге ықпал етеді және аймақтық ынтымақтастықты нығайтады.

2016 жылдың қыркүйегінде Астанада «Орталық Азиядағы аралас көші-қон ағындарын шешу: адамдардың қозғалысы, осал мигранттар мен босқындардың құқықтары және аймақтық ынтымақтастық» тақырыбында жоғары лауазымды тұлғалардың 3-ші кездесуі өтті.

2022 жылы Алматы процесінің төрағасы Әзірбайжан Республикасы болды. 2024 жылы «Алматы процесінің» төрағасы Әзірбайжан Республикасы (2025 жылы Қазақстан Республикасы) болып табылады.

Сонымен, көші-қон саласындағы әртүрлі конвенциялар мен келісімдерге қатысушы-елдердің барлығы әртүрлі құқықтық құралдар арқылы мәселелерді шешуге ұмтылады деп айта аламыз, олардың таңдауы халықты жұмыспен қамту мәселелерінде ұлттық мүдделерді қорғауға тікелей байланысты. Мигранттардың әлеуметтік және еңбек құқықтарын қорғау саласындағы шетелдік озық тәжірибе отандық заңнаманы жетілдіру барысында негіз ретінде қолданылуға толық мүмкіндік бар. Ұлттық заңнамада ескерілетін ХЕҰ конвенциялары, шетелдік тәжірибе көші-қонға қатысты заңнаманы біріздендіруде маңызды рөл атқарады.

Қорытынды.

Мигранттардың әлеуметтік және еңбек құқықтарын қорғау саласындағы шетелдік тәжірибесін талдау көрсеткендей, сонымен қатар отандық заңнаманы жетілдіру және мигранттардың құқықтарын қорғау бойынша келесі ұсыныстар беруге болады:

1) Іс тәжірибеде тиімділігі дәлелденген алдын алу шараларын

нормативтік-құқықтық актілерде бекіту.

2) Еңбек дауын тіркегенге дейін еңбек дауларын шешудің қолданыстағы тәртібін еңбекші-мигрант жұмыс берушіге ресми өтініш жасағанға дейін тараптардың тәуелсіз мамандарды (заңгерлерді, экономистерді, сарапшыларды) шақыру мүмкіндігімен толықтыру.

3) Мамандандырылған еңбек соттарын құрудың орындылығын қарастыру. Еңбекші-мигранттардың құқықтарын қорғауды жақсарту үшін еңбек соттарын құрудың негізгі себептері: а) жеке еңбек дауларының тараптары болып табылатын еңбекші-мигранттардың мүмкіндіктерінің нақты теңсіздігі; в) еңбекші-

мигранттардың жұмысқа орналасудағы құқықтарының жеткіліксіз қорғалуы; с) еңбекші-мигранттардың жұмысқа орналасуына және еңбек тәртібіне бағынуына байланысты қарапайым соттарда өз құқықтарын белсенді түрде қорғай алмауы; d) еңбек мәселелерінің күрделілігі; е) еңбек істерін қарастыру кезінде психологиялық конфликттердің аз болуы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Законодательство и политика в области интеграции иммигрантов. Сборник законодательства, политики и практики 19 государств в области интеграции иммигрантов. Пер. с англ. - М.: 2011. - 196 с.
2. Das Gesetz über die Einreise und den Aufenthalt von Ausländern im Bundesgebiet [Электронный ресурс]. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl190s1354.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl190s1354.pdf%27%5D__1534318_586569
3. The Code of the Laws of the United States of America [Электронный ресурс]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>

References

1. Zakonodatel'stvo i politika v oblasti integracii immigrantov. Sbornik zakonodatel'stva, politiki i praktiki 19 gosudarstv v oblasti integracii immigrantov. Per. s angl. - M.: 2011. - 196 s.
2. Das Gesetz über die Einreise und den Aufenthalt von Ausländern im Bundesgebiet [Jelektronnyj resurs]. URL: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl190s1354.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl190s1354.pdf%27%5D__1534318_586569
3. The Code of the Laws of the United States of America [Jelektronnyj resurs]. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>

Автор туралы мәлімет/Сведение об авторе/Information about the author

Турсынбекова Салтанат Пархатовна

Лауазымы: Адам құқықтары жөніндегі орталық басшысы
Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы
Ұялы.тел +7 (7172) 74 05 48

Сыздықов Алмаз Жаксыбекович

Лауазымы: құқық бойынша философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Адам құқықтары жөніндегі орталық, Құқықтық және ұйымдастыру-талдау жұмыс бөлімінің меңгерушісі
Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы
Ұялы.тел +7 (7172) 74 05 48

E-mail: azhaksybekovich@bk.ru

Каражанов Малик Дулатович

Лауазымы: құқық бойынша философия докторы (PhD), Alikhan Bokeikhan University қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының доценті, Адам құқықтары жөніндегі орталық Құқықтық және ұйымдастыру-талдау жұмыс бөлімі

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы

Ұялы.тел +77755386017

E-mail: karazhanov_1982@mail.ru

Турсынбекова Салтанат Пархатовна

Должность: руководитель Национального центра по правам человека

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г.Астана

Сот.тел: +7 (7172) 74 05 48

Сыздықов Алмаз Жаксыбекович

Должность: заведующий отделом Отделом правовой и организационно-аналитической работы Национального центра по правам человека, доктор философии по праву (PhD), ассоциированный профессор

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г.Астана

Сот.тел: +7 (7172) 74 05 48

E-mail: azhaksybekovich@bk.ru

Каражанов Малик Дулатович

Должность: Отдел правовой и организационно-аналитической работы Национального центра по правам человека, доктор философии по праву (PhD), доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин Alikhan Bokeikhan University

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г.Астана

Сот.тел: +77755386017

E-mail: karazhanov_1982@mail.ru

Tursynbekova Saltanat Parkhatovna

Position: Head of the National Human Rights Center

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Astana

Mobile phone: +7 (7172) 74 05 48

E-mail: -

Syzdykov Almaz Zhaksybekovich

Position: Head of the Department of Legal and Organizational-Analytical Work of the National Human Rights Center, Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Astana

Mobile phone: +7 (7172) 74 05 48

E-mail: azhaksybekovich@bk.ru

Karazhanov Malik Dulatovich

Position: Department of Legal and Organizational-Analytical Work of the National Human Rights Center, Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor of the Department criminal law disciplines Alikhan Bokeikhan University

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Astana

Mobile phone: +77755386017

E-mail: karazhanov_1982@mail.ru